

UDC 94(477)

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2020.i34.p.29

SERHII DEGTYAREV¹, MYHAILOV MELNYK²¹ Dr (History), Sumy State University (Ukraine); International Network Center for Fundamental and Applied Research (USA)² Student, Sumy State University (Ukraine)

MOLCHENSKYY SOFRONIYIVSKYY MONASTERY IN THE MATERIALS OF THE BILOPILLYA POVIT (DISTRICT) COURT (1793)

Abstract. *This work is devoted to the little-known pages of the history of the Molchensky Sofroniyivsky monastery, which is located near the ancient city of Putivl. During its existence, the Molchensky Sofroniyivsky Monastery was repeatedly ruined and rebuilt. At various times, its walls housed such prominent historical figures as Pseudo-Demetrius I, one of the first bibliographers and religious writer Simeon Medvedev (Sylvester), Seraphim of Sarov and many others. During the XVII-XVIII centuries the monastery grew strongly, had large holdings and material wealth. Its patrons were the monarchs of the Moscow state, including Boris Godunov, Vasily Shuisky, representatives of the Romanov dynasty, and other patrons.*

By the middle of the XVIII century Putivl monastery was very wealthy. He owned large land holdings and many different properties. The monastery also owned a large number of peasants. The status of the Molchensky Sofroniyivsky Monastery changed dramatically as a result of church reform in the second half of the 18th century. This was the so-called secularization of monastic possessions, initiated by decrees of Empress Catherine II. As a result of this reform, the Putivl monastery was included in the number of 3rd class monasteries. The state allocates 2.5 times less money to such monasteries than to such institutions of the 1st class. These funds were enough only to support and feed the monks. Lands belonging to monasteries were confiscated. And the monastery peasants together with the lands were transferred to the disposal of the Board of Economy. Now they became economic peasants and later merged with the state peasants.

The authors present several documents from 1793 from the State Archives of Sumy region (Ukraine). They belong to the category of act sources. These are decrees, reports, extracts from the journal of sittings of the Bilopillya district court - only 5 documents. The discovered documents help to understand the peculiarities of the implementation of the church reform of the end of the 18th century and to explore the little-known pages of the history of the Molchenskaya Sofroniivska monastery. These materials highlight the conflict that arose as a result of the improper allocation of land to the peasants removed from the power of the monastery. The solution to this problem was assigned to the Bilopillya Povit (District) Court of the Kharkiv Governorate, as it was on the territory of Bilopillya County (Povit) that the disputed lands were located.

Keywords: church history, Russian Empire, Putivl, Molchensky Sofroniyivsky Monastery,

Citation. Degtyarev S.I., Melnyk M.V. Molchenskyy Sofroniyivskyy monastery in the materials of the Bilopillya Povit (District) Court (1793). *Sumskiy istoryko-arkhivnyy zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XXXIV. 2020. Pp.29-39. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2020.i34.p.29

С.І. ДЕГТЯРЬОВ¹, М.В. МЕЛЬНИК²

¹Доктор історичних наук, професор, Сумський державний університет (Україна); Міжнародний мережевий центр фундаментальних і прикладних досліджень (США)

²Студент, Сумський державний університет (Україна)

МОЛЧЕНСЬКИЙ СОФРОНІЇВСЬКИЙ МОНАСТІР У МАТЕРІАЛАХ БІЛОПІЛЬСЬКОГО ПОВІТОВОГО СУДУ (1793 РІК)

Анотація. Дана робота присвячена маловідомих сторінкам історії Молченського Софроніївського монастиря, який знаходиться в околицях стародавнього міста Путивль. Протягом свого існування Молченський Софроніївський монастир неодноразово розорявався та відновлювався. У різні часи у його стінах перебували такі видатні історичні постаті, як Лжедмитрій I, один з перших бібліографів та релігійний письменник Симеон Медведєв (Сільвестр), Серафім Саровський та багато інших. Протягом XVII-XVIII ст. монастир сильно розрісся, мав великі володіння і матеріальні статки. Його покровителями були монархи Московської держави, серед яких Борис Годунов, Василь Шуйський, представники династії Романових, та інші меценати.

До середини XVIII ст. путивльська обитель була дуже заможною. Їй належали великі земельні володіння та багато різної нерухомості. Володів монастир також великою кількістю селян. Статус Молченського Софроніївського монастиря різко змінився у результаті проведення в другій половині XVIII ст. церковної реформи. Це була так звана секуляризація монастирських володінь, ініційована указами імператриці Катерини II. Внаслідок цієї реформи путивльська обитель була віднесена до числа монастирів 3-го класу. Таким монастирям держава виділяла у 2,5 рази менше коштів, ніж таким установам 1-го класу. Таких коштів було достатньо лише для утримання та харчування братії. Землі, що належали монастирям, конфісковувалися. А монастирські селяни разом із землями передавалися у розпорядження Колегії економії. Тепер вони ставали економічними селянами і згодом злилися з державними селянами.

Автори презентують декілька документів 1793 року з Державного архіву Сумської області (Україна). Вони відносяться до категорії актових джерел. Це укази, рапорти, виписки з журналу засідань Білопільського повітового суду – всього 5 документів. Виявлені документи допомагають зрозуміти особливості реалізації церковної реформи кінця XVIII ст. і дослідити маловідомі сторінки історії Молченської Софроніївської пустині. Ці матеріали фіксують конфлікт, що виник внаслідок неправильного виділення земель виведеним з-під влади монастиря селянам. Вирішення цього питання було покладене на Білопільський повітовий суд Харківського намісництва, оскільки саме на території Білопільського повіту знаходилися спірні землі.

Ключові слова: церковна історія, Російська імперія, Путивль, Молченський Софроніївський монастир, секуляризація, повітовий суд, XVIII століття.

Цитування. Дегтярьов С.І., Мельник М.В. Молченський Софроніївський монастир у матеріалах Білопільського повітового суду (1793 рік) // Сумський історико-архівний журнал. №XXXIV. 2020. С.29-39. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2020.i34.p.29

Церковна історія в цілому та окремі її аспекти вже давно є надзвичайно популярним напрямом наукових історичних досліджень. Вивчення минулого монастирів чи окремих храмів є важливою складовою цих досліджень, оскільки має велике культурне та суспільно-політичне значення.

Мета даної роботи є фактично подвійною: актуалізувати такий напрям наукових досліджень, як історія окремих храмів чи монастирів, а також ввести до наукового обігу маловідомі документи кінця XVIII ст., пов'язані з історією потужного монастирського комплексу – Молченської Софронієвої пустині.

Можна виділити низку тематичних площин, що актуалізують вивчення історії монастирів і храмів:

- храм як об'єкт мистецтва, національне культурне надбання. Ці споруди зводилися у різні часи і позначені характерними для тієї чи іншої епохи особливостями, що свідчать про певні духовні чи естетичні уподобання представників тогочасного соціуму, про культурні впливи інших епох, країн, народів тощо. Деякі з цих об'єктів створювалися й оздоблювалися видатними митцями – архітекторами, художниками, скульпторами;

- монастирі і храми як осередки концентрації та розповсюдження освіченості та духовності. Ці заклади ставали своєрідними літературними центрами. Тут створювалися і тиражувалися перші рукописні твори (літописи, хроніки, книги релігійного характеру тощо), згодом деякі храми й монастирі ставали осередками книгодрукування. При них часто створювалися освітні заклади – церковні школи, академії, семінарії, де могли навчатися представники різних верств населення, які часто згодом продовжували навчання у світських закладах освіти або ж пов'язували своє подальше життя з релігією, розповсюджуючи її духовні цінності;

- зв'язок цих релігійних осередків з відомими історичними постатями. Для багатьох з них храми ставали тимчасовим прихистком або ж вони доживали там свого віку; з церквою і служінням богу було пов'язане життя багатьох видатних діячів культури, науки та ін.; значна кількість діячів минулого була похована на території церковних чи монастирських кладовищ або взагалі у самих храмах тощо;

- монастирі/храми як суб'єкти військово-політичних потрясінь або соціально-економічних відносин у регіоні. Часто вони виконували роль укріплень, оборонних споруд або ставали прихистком для населення під час ворожих вторгнень. У різні часи монастирі мали значні земельні володіння, вели торгівлю, займалися ремісництвом і сільським господарством, були власниками селян-кріпаків тощо;

- храми і монастирі як об'єкти державної політики. З метою послаблення економічної (а в деяких випадках ідеологічної) могутності церкви, щоб зробити її максимально залежною від державної влади та задля упорядкування соціальної (класової) структури суспільства багато монастирів було ліквідовано, їхня власність конфісковувалася або обмежувалася, скорочувалася кількість представників духовного звання, що в деяких країнах чи регіонах призвело до перетворення духівництва з окремої соціальної групи на своєрідний соціо професійний прошарок. А з метою ідеологічного та духовного і культурного переформатування суспільства у деяких країнах реалізовувалася державна політика, спрямована на фізичне знищення як храмів, так і самих служителів культу (безперечно, найбільш яскравим прикладом цього є антирелігійна політика комуністичного режиму у Радянському Союзі).

В цілому історико-релігійна тематика вже давно є доволі популярним напрямом аматорських розвідок і професійних наукових досліджень в усьому світі. Українська історіографія з окресленої проблематики також є надзвичайно багатою і різноплановою щодо конкретних предметів вивчення. Їй, безперечно, можна присвятити окреме ґрунтовне аналітичне дослідження. Помітну частку цього доробку складають праці, присвячені історії конкретних церков, соборів, монастирів. Існують такі роботи і з історії знаменитого Молченського Софроніївського монастиря, що знаходиться у передмісті Путивля сучасної Сумської області (Україна). Багато професійних істориків і краєзнавців-аматорів вивчали різноманітні аспекти минулого цієї унікальної пам'ятки історії та культури.

Першими дослідниками історії Молченського Софроніївського монастиря були самі служителі церкви архімандрит Макарій (Описание, 1846) та схиархимандрит Палладій (Палладій, 1895). Досліджували історію цієї обителі І. Рябінін, Т. Арцибашева, С. Тупик, В. Вечерський, О. Чурчкін та інші (Арцибашева, 2011; Луговской и др., 2001;

Путивльський Молченський монастир, 2012; Рябинин, 1902). Більшість робіт, де висвітлюється історія монастиря, більшою чи меншою мірою повторюють одна одну. У той же час з'являються праці, які доповнюють вже відомі факти з історії обителі. Це, зокрема, дослідження про осіб, життя і діяльність яких були тісно пов'язані з монастирем (Іванова, 2010; Иоанн, 1994; Жиров, 2003; Терентьева, 2010); праці про археологічні дослідження на території пустині, що проливають світло на досі невідомі факти з її історії (Коваленко, 2004). Деякі наукові розвідки присвячені монастирським реліквіям – пам'яткам культури і мистецтва (Терентьева, 2004), зруйнованим храмам, що входили до складу Молченського Софроніївського монастиря (Корнієнко, 2009: 244-245, 251-252) тощо.

Часто автори лише згадують монастир у контексті висвітлення різноманітних історичних подій. Найчастіше ця путивльська обитель фігурує в описах подій пов'язаних з перебуванням у ній Лжедмитрія. Більшою чи меншою мірою про це писали такі класики історичної науки, у тому числі знавці Смути у Московській державі, як М. Костомаров, Д. Іловайський, В. Ключевський, Р. Скринніков та інші. Перед Другою світовою війною на території комплексу Молченського Софроніївського монастиря розташовувався табір військовополонених польських офіцерів, чому також були присвячені окремі розвідки, зокрема археографічні публікації (Путивльський табір, 2007).

Та, на жаль, ґрунтовні комплексні роботи, присвячені безпосередньо історії Молченського Софроніївського монастиря, донині фактично відсутні, що великою мірою актуалізує даний тематичний напрям наукових досліджень.

Точна дата заснування монастиря невідома. Існують версії навіть про його появу ще у часи Київської Русі. Та найбільш популярне припущення щодо появи монастиря пов'язують з явленням чудотворної ікони на болоті Молче на початку XV ст. – начебто саме на цьому місці й був зведений перший храм пустині. Більш конкретні відомості зустрічаються з кінця XVI ст. (хоча і їх обмаль), коли обитель стає релігійним та оборонним центром Путивля. Приблизно у 1591-1593 рр. вона перетворюється на самостійний чоловічий монастир.

Протягом свого існування Молченський Софроніївський монастир неодноразово страждав від пожеж, його розорювали польська шляхта на початку XVII ст. та радянська влада у XX ст. Але обитель постійно відроджувалася завдяки зусиллям населення і можновладців, зазнавала суттєвих перебудов тощо. Протягом XVII-XVIII ст. монастир сильно розрісся, мав великі володіння і матеріальні статки. Але на відміну від багатьох інших монастирів він так і не став помітним просвітницьким центром у регіоні.

Відомо, що вже у 1597 р. путивльський монастир мав значні земельні володіння (угіддя, вотчини), розташовані у різних місцях, приписний храм святих Флора і Лавра тощо.

Путивль як порубіжна фортеця відігравав важливу роль для Московської держави. Місто розбудовувалося і укріплювалося. Разом із ним багатіла і Молченська пустинь. Василь Шуйський, зокрема, у 1606 р. подарував монастирю “рыбные ловли на Сейме”, що було підтверджено відповідною грамотою. Трохи пізніше, у 1615 р. московський цар Михайло Романов передав у володіння обителі значні земельні наділи з селами й озерами. А у 1621 р. до попередніх пожалувань додав ще село Линове (російською “деревню Линово”) разом з навколишніми невеликими іншими селами, що на той час були у складі Новгород-Сіверського повіту, а також сінокоси, риболовні місця. До того ж монастир і ченці отримали одягу, солі, вина, воску й ладану на 70 рублів (Путивльський Молченський монастир, 2012: 50). Покровительствовали пустині й інші монархи.

На середину XVII ст. Молченському монастирю належали 2200 осіб селян, які мешкали у Липовому, Берюсі, Новій Слободі, Вирах, Підмонастирській Слободі, та величезні земельні наділи різного призначення, багато млинів та іншої нерухомості (Путивльський Молченський монастир, 2012: 50-51).

Путивльська обитель була багатою і мала численні пільги, зокрема податкові. До середини XVIII ст. у Російській імперії вже налічувалася велика кількість вільних від податків церковних земель. Це негативно впливало на наповнення державної скарбниці. Дану проблему намагалася вирішити імператриця Єлизавета Петрівна, “премудро различая вкравшиеся злоупотребления и предубеждения от прямых Догматов веры” (ПСЗ-I. Т.15. №11441: 910). 30 вересня 1757 р. відбулася спеціальна конференція, де імператриця висловилася за те, щоб скасувати матеріальну підтримку монастирів і ченців, які тепер повинні були утримувати себе самі, за рахунок наявних церковних господарств. Її побажання були викладені у спеціальних документах-екстрактах і надіслані до Сенату і Синоду 6 жовтня 1757 р. Але у життя цей проект так і не було втілено. Дещо пізніше, незадовго до втрати престолу і своєї смерті, імператор Петро III вирішив реалізувати вказане рішення своєї тітки Єлизавети Петрівни. Іменним указом Сенату від 16 лютого 1762 р. щодо нових правил управління монастирськими й архієрейськими маєтками він наказав “монашествующих, яко сего временного жития отрекшихся, освободить от житейских и мирских попечений” (ПСЗ-I. Т.15. №11441: 910). Ухвалюючи цей нормативний акт, імператор посилався саме на рішення Єлизавети 1757 р.

Та лише у 1764 р. розпочалася повномасштабна церковна реформа – так звана секуляризація монастирських володінь, запроваджена указами імператриці Катерини II. Реформа тривала багато років, поступово поширюючись за межі суто великоросійських губерній, на національні регіони у складі Російської імперії. Зокрема на українських землях вона впроваджувалася з другої половини 1780-х років.

На початку реформи в імперії налічувалося близько 1 млн осіб лише чоловічої статі, які фактично належали монастирям. Усі вони разом із землями передавалися у розпорядження Колегії економії й далі іменувалися економічними селянами і згодом злилися з державними селянами. Замість панщини і натуральних податків на цих селян накладалася подушний оклад у 1,5 рублів, що сплачувався у державну скарбницю.

Церковні установи, позбавлені селян і земельних володінь внаслідок реформи, утримувалися тепер за рахунок коштів, що виділялися їм Колегією економії. Звичайно фінансування монастирів тепер стало доволі обмеженим. Багато з них припинили своє існування.

Монастирі, що вбереглися від ліквідації, були розподілені на три класи. Згідно з визначеним класом для обителі виділялося і відповідне фінансування. Так, монастирям 1-го класу держава виділяла у 2,5 рази більше коштів, ніж монастирям 3-го класу. Фактично усі ці установи отримували кошти, достатні лише для утримання та харчування братії. Все це призводило до швидкого збідніння монастирів, скорочення в них кількості ченців тощо.

Молченська Софроніївська пустинь не стала виключенням. Внаслідок секуляризації монастирських володінь вона була віднесена до числа монастирів 3-го класу. Таким чином обитель могла розраховувати лише на мінімальну державну підтримку. З цього часу настоятелем тут був ігумен, а монастирська братія складала лише 12 осіб. Та бажаючи постригтися у ченці завжди були. Монахами ставали представники різних верств населення, але найчастіше це були купці і міщани (ДАСО. Ф.676. Оп.1. Спр.104: 1-4; ДАСО. Ф.676. Оп.1. Спр.230: 1-4). Відомо також, що при Софроніївській пустині функціонував ярмарок. Ярмарок діяв, коли для обителі вже настали скрутні часи [ми змогли відшукати згадки про нього за 1788 р.]. Але нам так і не вдалося з'ясувати, чи впливало це на матеріальне становище монастиря (ДАСО. Ф.449. Оп.1. Спр.263: 1-3).

Згодом, з 1797 р. Молченський монастир (як і деякі подібні обителі) отримав право мати настоятеля в сані архімандрита. Збільшилася і кількість ченців, яка тепер доходила до 25 осіб і більше (Путивльський Молченский монастырь, 2012: 54-55). Тоді ж у 1797 р. путивльському монастирю були надані невеликі земельні володіння, млин на річці Берюха та озеро Хотиш (для рибальства). Прибутки з цих угідь були незначними. Певний

матеріальний ресурс надавали пожертви від різних громадян і так званий кружечний збір, але й вони були невеликими.

Ймовірно, хоча монастир і його братія вели скромний спосіб життя, обитель все ж вирізнялася активною діяльністю і певною суворістю правил. Відомо, наприклад, що у 1831 р. дзвонарі Білгородського кафедрального собору П. Черняєв та І. Чехранов були відряджені до Молченської Софроніївської пустині з метою “изучения звона в колоколах” (ДАСО. Ф.418. Оп.1. Спр.1: 1-2). У монастирі також постійно вівся нагляд за тим, щоб монахи і послушники обов’язково регулярно сповідувалися, що фіксувалося у спеціальних відомостях (ДАСО. Ф.418. Оп.1. Спр.2: 1-5).

Церковна реформа вплинула не лише на статус монастирів та їхнє матеріальне становище. Конфісковані у них землі передавалися у власність держави, у власність чи користування підприємств, ці землі закріплялися за економічними / державними селянами (які часто у минулому самі були приписані до монастирів, у яких ці землі були конфісковані). Правильність передачі окремих наділів землі часто монастирською братією ставилася під сумнів. Все це призводило до непоодиноких конфліктів ченців з економічними підданими, підприємцями, місцевими поміщиками. Показовою у цьому сенсі є судова тяганина між Молченським Софроніївським монастирем та Глушківською суконною фабрикою, предметом якої стали спірні землі, що у результаті секуляризації відійшли від монастиря підприємству, але на частину яких пустинь продовжувала претендувати. Ця суперечка розглядалася у Путивльському повітовому суді протягом 1794-1802 рр. (ДАСО. Ф.449. Оп.1. Спр.376; ДАСО. Ф.449. Оп.1. Спр.415). Вірогідно подібних суперечок було у цей період значно більше, але, на жаль, не всі матеріали судових і правоохоронних установ того часу збереглися. Траплялися і свідомі правопорушення з боку самих ченців. Так, наприкінці 1770-х років настоятель Софроніївської пустині Феодосій [за О. Чурочкіним – Досифей (Путивльський Молченський монастирь, 2012: 109-110), і ми більше схильні погодитися в цьому з дослідником, який опрацьовував церковні архіви, припускаючи опіску в опрацьованому нами документі – авт.] разом з монастирською братією захопили і почали самовільно розпоряджатися млином на річці Ольшанка, який належав місцевому поміщику З. Никифорову. Цей випадок також розглядався Путивльським повітовим судом у 1779-1780 рр. (ДАСО. Ф.449. Оп.1. Спр.23).

Ці та подібні до них конфлікти виникали ще й тому, що правила щодо позбавлення монастирів землі та наділення нею економічних селян не були відрегульовані належним чином і реалізовувалися на місцях не завжди коректно. У зв’язку з цим даний процес розтягнувся на тривалий час. Зокрема, нами були виявлені документи, які підтверджують, що Молченська Софроніївська пустинь деяких своїх володінь була позбавлена через багато років після початку реформи (ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30). І саме проблеми, пов’язані з такими відчуженнями вирішувалися у 1780-х – 1790-х роках і навіть на початку ХІХ ст.

У даній публікації ми пропонуємо до уваги декілька документів з фонду 704 (“Білопільський повітовий суд”) Державного архіву Сумської області (Україна). Усі вони об’єднані в одну архівну справу (одиницю зберігання) “Справа про Молченську Софронію пустинь. 1793 р.” і відносяться до категорії актових джерел. Це укази, рапорти, виписки з журналу засідань повітового суду – всього 5 документів. Ступінь їхньої збереженості неоднакова. Краї деяких документів зіпсовані, є фрагменти з затухаючим текстом. Але в цілому зміст матеріалів зрозумілий і дозволяє відтворити картину описаних у них подій.

Віднайдене джерело, вірогідно, є частиною більш об’ємної судової справи, яка не збереглася у повному обсязі. Про це свідчить той факт, що серед матеріалів немає документів, які б фіксували факт вирішення проблеми. Ймовірно вони не збереглися. Почалася ця тяганина, скоріше за все, також значно раніше 1793 р. Як впливає з документу 1, проблеми з розподілом колишніх земель Молченської пустині почалися десь у 1786 р., але паперів за 1786-1792 рр. в архівній справі також не міститься.

Виявлені нами документи не лише проливають світло на деякі проблемні аспекти української соціальної історії в цілому, але й допомагають зрозуміти особливості реалізації церковної реформи кінця XVIII ст., дослідити історію повсякденного життя окремих монастирів в умовах суспільних і економічних трансформацій в Російській імперії останньої чверті XVIII ст. До того ж, вони, безперечно, є цінним джерелом до вивчення маловідомих сторінок історії Молченської Софроніївської пустині.

Як видно з документів, проблема полягала у наступному. Під час секуляризаційної реформи з власності путивльського Молченського монастиря було виведено велику кількість селян ("черкас"), яким слід було виділити і певні земельні наділи з числа тих угідь, що також належали пустині. Мова йшла про мешканців сіл Коровяківка й Тьоткине на той час Білопільського повіту. Але керівництво монастиря не надало білопільському повітовому землеміру документів з точними обсягами земельних володінь та їхнім розташуванням. Відповідно у зв'язку з цим виникла певна плутанина і економічні селяни недоотримали необхідних наділів, а деякими землями самовільно стали розпоряджатися інші власники, ймовірно у тому числі й сам монастир. Як виявилось, у Коровяківці 193 особи (ревізські душі чоловічої статі) мало лише "земли лесом сто девяносто семь десятин семьсот восемь квадратных сажень", а у Тьоткиному – 33 особи мали взагалі "десять десятин две тысячи сто двадцать два квадратных сажень". Це було значно менше того, на що могли претендувати виведені з-під влади монастиря селяни (ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 1-2зв). Це й викликало невдоволення як самих селян, так і органів державної влади.

Вирішення зазначеної проблеми було покладено на Білопільський повітовий суд. Контроль за виконанням здійснювало Харківське намісницьке правління.

Документи у даній публікації подаємо мовою оригіналу (російською), але транслітерованої на сучасну російську мову. Ми намагалися зберегти пунктуацію і орфографію оригінальних текстів. З причин не завжди доброї збереженості документів нами були прочитані не всі слова. Такі "білі плями" позначені знаком "/.../". Знаком "(?)" ми позначили слова у правильності прочитання яких не повністю впевнені. Інколи у квадратних дужках нами зазначені причини, з яких текст не можна правильно відтворити.

Подяки. Автори публікації висловлюють щирю подяку директору Державного історико-культурного заповідника у м. Путивль Сергію Володимировичу Тупику за допомогу в дослідженні.

Документ 1

Указ Ея Императорского Величества самодержицы всероссийской и Харьковского наместнического правления, белопольскому уездному суду, по указу Ея Императорского Величества Харьковский наместнический правление слушав сообщение здешней казенной палаты в котором прописывая представление здешнего наместничества директора экономии последовавшее во исполнение той казенной палаты определения учиненного по именному Ея Императорского Величества состоявшемуся в 28 день сентября 792-го года указу коим повелено Молчанскую Софрониеву пустынь оставить по прежнему на том основании как она по указам от 31 марта /.../ [рік не читається, текст і папір зіпсовані] и 12 генваря 779 года состояла со всеми приписанными к ней землями и угодьями изключая бывших за сей пустынью черкас с землею ими владеемою которые по примеру прочих монастырей в казенном ведомстве быть должны. Заключает как из того представления директора экономии явствует что в дачах белопольской округи сел Коровяковки и Теткиной из имения /.../ /.../ство в Молченской Софрониевой пустыни 1786 году отобранного по указанию наместничества ево директора экономии никакого о соборах (?) той пустыни о землях владения не оказалось а владели во оных селах землями чрез полосно /.../ [два з половиною рядки не читаються – зіпсований папір і

затухающий текст] селян общими владельцами одне бывшие за пустыню черкасы со время состояния их за тою пустынею так и по отобранную в казенное ведомство то помянутых отобранных от оной пустыни в селах Коровяковке и Теткиной черкас оставить при тех землях коими они ныне владеют без соучаствования во оных пустыни, а поелику по изчисленную белопольского уездного землемера явилось тех земель во владении их весьма малое количество именно в Коровяковке на сто девяносто три ревизские души земли лесом сто девяносто семь десятин семьсот восемь квадратных сажень, а с Теткиной на тридцать три души только десять десятин две тысячи сто двадцать два квадратных сажень. По укреплению же истребованным директором экономии от пустыни принадлежит к владению помянутых черкас земель гораздо больше, тем паче что и по решению межевой канцелярии 788 года апреля 5 дня учиненному оные черкасы сверх настоящих их дач должны наравне с прочими владельцами воспользоваться приле/.../ ними землями но не владеют оне полным количеством по той причине что при утвержденном в 789 году по означенному решению землемером межи за неимением тогда по недоставлению от пустыни укреплений из настоящих дач /.../ десятин и о примерной земле со стороны к/.../ной произвести иску наказано было следовало те земли по такому безгласию и прихвачен/.../ /.../чими внутренними (?) в казенных селениях владельцами (?) указом же правительствующего от 31 декабря 792 года предписано при всех производствах в судебных местах дел о завладении или присвоении кем либо принадлежащих к казенным селениям земель и других угодий казенных дел стряпчих обязаны (?) /.../ронным крестьянам вспомоществовать /.../лко по их требованиям но не составляя /.../ в произвол непременно /.../ их понуждать при сем том делать им должные со своей стороны наставления и сочинять прозбы потребные в суде документы выслушивать обще с ними или с поверенными от них последовавшие решения подписывать удовольствие или неудовольствие сочинять апелляционные прозбы не допуская их ни до каких издержек накоем (?) поверенных также к сочинению прозб и документов почему прилагая копии с укреплений относя из их ся (?) до земель принадлежащих ко владению коровенковских и теткинских черкас требует в сходство означенного указа предписать белопольскому уездному стряпчему чтобы он тех черкас наставил о следующих им состоящих ныне в завладении других чрез полосных владельцев землях противу тех укреплений произвести в надлежащем месте искательство в сочинении ж им прозб и в ходатайстве по делу приложил бы по должности своей неупустительное старание и попечение по точным словам означенного правительствующего сената указа о том (?) и присудственные места до коих рассмотрение сего дела относиться будет неумедлить скорейшим окончанием оного предпочтительно прочим частным делам, дабы казенные поселяне не могли долговременно лишаться принадлежащих к их владению земель кому следует учинить по их утверждению ПРИКАЗАЛИ для предписания белопольскому уездному стряпчему к выполнению означенного здешней казенной палаты требования представить здешнему господину губернскому прокурору причем из сообщения палаты равно и приложенных при сем укреплений относящихся до земель принадлежащих ко владению коровенковским и теткинским черкасам включить а чтобы по сей части относящиеся и белопольские присудственные места в скорости предпочтительно прочим частным делам выполнить о том белопольскому уездному и нижнему земскому судам да нижней расправе предписать указами ноября 30 дня 1793 года подленной подписали /.../ Заиковский, секретарь Николай Закупин, коллежский регистратор Яков Зимовский.

ДАСО. Ф.704. Он.1. Спр.30: 1-23в

Документ 2

1793 Года Декабря 5 белопольского уездного суда в журнале написано

Слушали:

Указ Харьковского наместнического правления от 30 ноября коим дано знать что о предписании здешнему уездному стряпчему дабы он отобранных от молчанской софрониевой пустыни в казенное ведомство сел Коровяковки и Теткиной черкас наставил о следующих им состоящих ныне в завладении чрез полосных владельцев землях и противу того монастыря укреплений произвел в надлежащем месте искательство представлено харьковскому губернскому прокурору сему ж суду велено относящееся по сей части выполнять в скорости предпочтительнее прочим частным делам ПРИКАЗАЛИ о получении указа в харьковское наместническое правление отапортовать а в повеленном учинить должное исполнение, подленной подписали Николай Бабарсов, Андрей Куколь-Яснопольский, Наум Лунекин (?), секретарь Иван Селунский, а стряпчим /.../ смотрено.

ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 3

Документ 3

В харьковское наместническое правление

из Белопольского уездного суда

Репорт о получении указа

[Це чернетка згаданого у попередньому документі рапорта, текст якої ми не наводимо. У цьому документі дуже багато закреслень і виправлень. Тут повітовий суд підтверджує намісницькому правлінню факт отримання від нього розпорядження (документ 1) і зобов'язується його виконати – авт.].

ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 4-4зв

Документ 4

№274 получен декабря 5 дня 1793 года

Копия

Указ Ея Императорского Величества Самодержицы Всероссийской из Харьковского наместнического правления Белопольскому уездному суду. По Указу Ея Императорского Величества харьковское наместническое правление слушав сообщение экспедиции для свидетельства государственных щетов в котором прописывая что здешняя казенная палата от 10 октября на требование той экспедиции между прочем пишет что она от отыскании принадлежащей отобранным от молчанской пустыни в казенное ведомство черкасам земли завладеваемой разными владельцами и о употреблении на то стряпчего. Сообщила в сие правление почему оная экспедиция требует требование казенной палаты выполнить и экспедицию уведомить а по справке в сем правлении (?) оказалось потому казенной палаты сообщению для белопольскому уездному стряпчему к производству о завладеваемой разными владельцами земли принадлежащей отобранной от молчанской пустыни иска/.../ предоставлено здешнему господину губернскому прокурору и чтобы по сей части относящееся и белопольские присутственные места в скорости выполняли о том белопольским уездному и нижнему земскому судам и нижней расправе предписано указом ПРИКАЗАЛИ о непременно по тем предписаниям выполнении белопольским уездному и нижнему земскому судам и нижней расправе предписать указами и о учинении такого предписания и уездному стряпчему предоставить господину губернскому прокурору о чем и экспедиции для свидетельства государственных щетов уведомить ноября 30 дня 1793 года подлинный подписали Федор Заиковский, секретарь Николай Закупин, коллежский регистратор Яков Зимовской.

ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 5-5зв

Документ 5

Копия

1793 года декабря 5 белопольского уездного суда в журнал написано

Слушали:

Указ Харьковского наместнического правления от 30 ноября о неременном исполнении последовавшего из оного правления предписания касательно выполнения в скорости относящегося до завладевно разными владельцами земли принадлежащей отобраннм от Молчанской пустыни в казенное ведомство черкасам; ПРИКАЗАЛИ: о получении указа в Харьковское наместническое правление отпрапортовать а о предписанном чинить исполнение. Подленной подписали Николай Бабарсов, Андрей Куколь-Яснопольский, секретарь Иван Селунский, а стряпчий Движинский (?) смотрел.

ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 6

Документ 6

В Харьковское наместническое правление

Из Белопольского уездного суда

Репорт о получении указа

Ея ИмВа указ из Харьковского наместнического правления от 30 минувшего ноября под №39404 о неременной исполнении последовавшего из оного правления предписания касательно выполнения в скорости относящегося до завладевной разными владельцами земли принадлежащей отобраннм от молчанской пустыни в казенное ведомство черкасам в белопольском уездном суде сего декабря 5 числа получен.

И по оному определено о получении указа в Харьковское наместническое правление рапортовать а о предписанном чинить исполнение.

ДАСО. Ф.704. Оп.1. Спр.30: 7

Література:

Арцыбашева, 2011 – Арцыбашева Т.Н. Монастыри Северо-Восточной Украины // *Сумський історико-архівний журнал*. №XII-XIII. 2011. С.174-185.

ДАСО – Державний архів Сумської області.

Иванова, 2010 – Иванова В.А. Священник Иоанн Ведринский “Радостные дни в жизни Молчанской Софрониевой пустыни” // *Путивльський краєзнавчий збірник*. Вип.6. Суми: Університетська книга, 2010. С.384-394.

Иоанн, 1994 – Иоанн (Маслов), схиархимандрит. Глинская пустынь: История обители и ее духовно-просветительская деятельность в XVI-XX вв. М., 1994. 608 с.

Жиров, 2003 – Жиров С.С. История монастырей и монашества Курской епархии во второй половине XIX века: дисс. ... канд. истор. наук.: 07.00.02. Курск, 2003. 191 с.

Коваленко, 2004 – Коваленко Ю.О. Археологічні дослідження на території Софроніївського монастиря під Путівлем // *Путивльський краєзнавчий збірник*. Вип.1. Суми, 2004. С.34-47.

Корнієнко, 2009 – Зруйновані храми Сумщини. Мартиролог знищених святинь / О.М. Корнієнко. Суми: ПП “Ніконоров В.І.”, 2009. 368 с.

Луговской и др., 2001 – Луговской А.В., Вечерский В.В., Тулик С.В. Рыбкин Н.М. Софрониевский монастырь. К., 2001. 120 с.

Описание, 1846 – Описание Путивльской Молчанской Рождество-Богородицкой, общежительной, Софрониевой пустыни, находящейся в Курской епархии. СПб., 1846. 58 с.

Палладий, 1895 – Палладий (игумен). Историко-статистическое описание Молчанской Рождество-Богородицкой Печерской мужской общежительной Софрониевой пустыни и состоящего при ней скита во имя пророка, предтечи и крестителя господня Иоанна, находящихся в Курской епархии (Издание Софрониевой пустыни). Москва: Типография В.А. Гатцук, 1895. 180 с.

ПСЗ-І – Полное собрание законов Российской империи, собрание 1.

Путивльський Молченський монастирь, 2012 – Путивльський Молченський монастирь. К.: Оптима, 2012. 124 с.

Путивльський табір, 2007 – Путивльський табір військовополонених (вересень 1939 – липень 1941). Збірник документів і матеріалів. Суми: ВВП “Мрія” ТОВ, 2007. 76 с.

Рябинин, 1902 – *Рябинин И.М.* О Путивльском Преображенском соборе и о тех церквях и монастырях, кои имели связь с собором. Харьков, 1902.

Терентьева, 2004 – *Терентьева В.М.* Реліквії Спасо-Преображенського собору // *Путивльський краєзнавчий збірник*. Вип.1. Суми, 2004. С.51-56.

Терентьева, 2010 – *Терентьева В.М.* Послужный список архимандрита Маврикия за 1896 г. // *Путивльський краєзнавчий збірник*. Вип.6. Суми: Університетська книга, 2010. С.356-383.

References:

Artsibasheva, 2011 – *Artsibasheva T.N.* Monastyri Severo-Vostochnoy Ukrainy [Monasteries of north-eastern Ukraine]. *Sumyky istoriko-arkhivnyi zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XII-XIII. 2011. S.174-185. [in Russian].

DASO – Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti [State Archives of Sumy region].

Ivanova, 2010 – *Ivanova V.A.* Svyaschennik Ioann Vedrinskiy “Radostnye dni v zhizni Molchanskoy Sofronievoy pustyini” [Priest John Vedrinskiy “Joyful days in the life of the Molchan Sophronian Monastery”]. *Putyvl'skyi kraieznavchyi zbirnyk*. Vyp.6. Sumy: Universytetska knyha, 2010. S.384-394. [in Russian].

Ioann, 1994 – *Ioann (Maslov)*, shiarhimandrit. Glinskaya pustyn: Istoriya obiteli i ee duhovno-prosvetitel'skaya deyatel'nost v XVI-XX vv. [Glinsky monastery: The history of the monastery and its spiritual and educational activities in the XVI-XX centuries]. M., 1994. 608 s. [in Russian].

Zhirov, 2003 – *Zhirov S.S.* Istoriya monastirey i monashestva Kurskoy eparhii vo vtoroy polovine XIX veka [History of monasteries and monasticism of the Kursk diocese in the second half of the XIX century]: diss. ... kand. istor. nauk.: 07.00.02. Kursk, 2003. 191 s. [in Russian].

Kovalenko, 2004 – *Kovalenko Yu.O.* Arkheolohichni doslidzhennia na terytorii Sofroniivskoho monastyria pid Putyvl'm [Archaeological excavations on the territory of the Sophrony Monastery near Putivl]. *Putyvl'skyi kraieznavchyi zbirnyk*. Vyp.1. Sumy, 2004. S.34-47. [in Ukrainian].

Korniienko, 2009 – Zruinovani khramy Sumshchyny. Martyroloh znyshchenykh sviatyn [Destroyed temples of Sumy region. Martyrologist of destroyed shrines] / *O.M. Korniienko*. Sumy: PP “Nikonov V.I.”, 2009. 368 s. [in Ukrainian].

Lugovskoy etc., 2001 – *Lugovskoy A.V., Vecherskiy V.V., Tupik S.V., Ryibkin N.M.* Sofronievskiy monastyir [Sofronievsky monastery]. K., 2001. 120 s. [in Russian].

Opisanie, 1846 – *Opisanie Putivlskoy Molchenskoy Rozhdestvo-Bogoroditskoy, obschezhitel'noy, Sofronievoy pustyini, nahodyascheysya v Kurskoy eparhii* [Description of the Putivl Molchenskaya Nativity of the Theotokos, communal, Sofronievsky monastery, which is located in the Kursk diocese]. SPb., 1846. 58 s. [in Russian].

Palladiy, 1895 – *Palladiy (igumen)*. Istoriko-statisticheskoe opisanie Molchanskoy Rozhdestvo-Bogoroditskoy Pecherskoy muzhskoy obschezhitel'noy Sofronievoy pustyini i sostoyashego pri ney skita vo imya proroka, predtechi i krestitelya gospodnya Ioanna, nahodyaschihsya v Kurskoy eparhii [Historical and statistical description of the Molchansk Pechersk Nativity of the Virgin man's Sofroniev monastery and the Hermitage dedicated in the name of the prophet and forerunner St. John, the baptist, located in the Kursk diocese] (Izdanie Sofronievoy pustyini). Moskva: Tipografiya V.A. Gattsuk, 1895. 180 s. [in Russian].

PSZ-I – Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii, sobranie 1 [Complete collection of laws of the Russian Empire, collection 1]. [in Russian].

Putivlskiy Molchenskiy monastyir, 2012 – *Putivlskiy Molchenskiy monastyir* [Putivl Molchensky Monastery]. K.: Optima, 2012. 124 s. [in Russian].

Putyvl'skiy tabir, 2007 – *Putyvl'skiy tabir viiskovopolonenykh (veresen 1939 – lyen 1941)*. Zbirnyk dokumentiv i materialiv [Putivl camp of prisoners of war (September 1939 – July 1941). Collection of documents and materials]. Sumy: VVP “Mriia” TOV, 2007. 76 s. [in Ukrainian].

Ryabinin, 1902 – *Ryabinin I.M.* O Putivlskom Preobrazhenskom sobore i o teh tserkvah i monastyiryah, koi imeli svyaz s soborom [About Putivl Transfiguration Cathedral and about those churches and monasteries that had a connection with the cathedral]. Harkov, 1902. [in Russian].

Terentieva, 2004 – *Terentieva V.M.* Relikvii Spaso-Preobrazhenskoho soboru [Relics of the Savior-Transfiguration Cathedral]. *Putyvl'skyi kraieznavchyi zbirnyk*. Vyp.1. Sumy, 2004. S.51-56. [in Ukrainian].

Terentieva, 2010 – *Terentieva V.M.* Posluzhnyi spysok arkhimandryta Mavrykiia za 1896 r. [Formulary list of the Archimandrite of Mauritius for 1896]. *Putyvl'skyi kraieznavchyi zbirnyk*. Vyp.6. Sumy: Universytetska knyha, 2010. S.356-383. [in Ukrainian].

*The article was received on January 12, 2020.
Article recommended for publishing 16/03/2020*